

Навчально-методичне забезпечення трудового виховання дошкільників з порушеннями слуху

Анотація. У статті автор характеризує нове навчально-методичне забезпечення трудового виховання дошкільників з порушеннями слуху - навчальну програму. Автор наголошує на завданнях та засобах трудового виховання дошкільників, акцентує увагу на важливості формування навичок, якими діти з порушеннями слуху повинні оволодіти за час перебування в дошкільному закладі. Метою «Трудового навчання» в початковій школі є формування і розвиток у межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів, яка дає можливість їм самостійно вирішувати предметно-практичні та побутові завдання.

Ключові слова: *порушення слуху; навчальна програма; трудове виховання; корекційна робота.*

Реформування системи спеціальної освіти передбачає підготовку дітей із порушеннями психофізичного розвитку до інтеграції в загальний освітній простір. У зв'язку з цим виникає потреба в оновленні змісту, організаційних форм і технологій навчання на основі сучасних інноваційних підходів, забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей у навчальному процесі.

Відповідно до Закону України «Про освіту» одним із пріоритетних напрямків освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах є трудове виховання дітей.

На порозі ХХІ ст. почала активно формуватися й утверджуватися необхідність особистісно зорієнтованого навчання, посилення турботи суспільства про людину з особливими потребами.

Актуальність трудового виховання, навичок та здібностей в умовах спеціальних дошкільних освітніх установ в сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства стоїть особливо гостро. Питання удосконалення організації і змісту спеціальної шкільної освіти, надання своєчасної комплексної допомоги дітям із різними порушеннями розвитку, у тому числі й із порушеннями слуху, мають першочергове значення для підвищення якості навчання, своєчасного надання допомоги, корекційного навчання, фізичного розвитку [3, 258].

До трудового виховання завжди була звернена увага педагогів та науковців. Так, ідея праці як засобу всебічного розвитку людини розроблена у педагогічній теорії К. Ушинського [3, 259], дитячу працю основою виховання вважала С. Русова [3, 260]. Сучасні українські дослідники проблеми трудового виховання (З. Борисова, В. Павленчик, Г. Беленька, М. Машовець та ін.) продовжують вивчати питання трудового виховання дітей дошкільного віку.

Сучасна сурдопедагогіка виходить з того, що формування особистості дитини з порушенням слуху ґрунтується на тих же закономірностях, що і в дитини з неухрадженим слухом.

Відповідно до осучаснення змісту освіти, виникла потреба в розробці та оновленні змісту програми з трудового виховання дітей дошкільного віку з порушеннями слуху.

Трудове виховання дітей з порушеннями слуху – один з важливих напрямків корекційно-педагогічної роботи, який знаходиться в тісному зв'язку з усіма іншими сторонами виховання та навчання. Правильно організоване трудове виховання створює основу для формування у дітей стійких переконань, що праця є життєво необхідною. Внаслідок чого воно стає базою для успішного проведення виховної та корекційно-освітньої роботи [3, 258].

Трудове навчання в початковій школі є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що логічно продовжує дошкільну освіту, створює базу для успішного опанування учнями технологій основної школи та здобуття професійної освіти. Трудове навчання в початкових класах є першою сходинкою до вибору майбутньої професії.

Метою «Трудового навчання» в початковій школі є формування і розвиток у межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів, яка дає можливість їм самостійно вирішувати предметно-практичні та побутові завдання. Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких вимог:

- формування в межах вікових можливостей узагальнених способів (алгоритмів) предметно-перетворювальної діяльності з дотримання безпечних прийомів ручної праці та економного використання матеріалів;

- розвиток творчих здібностей, елементів графічної грамоти, вмінь працювати в команді та навичок виконання операцій із ручних технік обробки матеріалів;

- набуття досвіду предметно-перетворювальної та побутової практичної діяльності, алгоритмів і способів предметно-практичних дій ручними техніками для оволодіння в основній школі основами технологій;

- виховання в учнів ціннісного ставлення до себе як суб'єкта предметно-перетворювальної діяльності, шанобливого ставлення до людей праці та їхньої професії, трудових традицій українського народу та інших народів світу.

У процесі трудового навчання розв'язуються наступні завдання:

- формування в учнів потреби в праці, доступних уявлень про трудову діяльність дорослих, про професії і виробництво, виховання поваги до праці людей;

- ознайомлення в навчальному процесі з трудовою діяльністю українського народу, місцевими традиціями ремесла;

- розвиток у школярів основ конструкторських умінь і здібностей, елементів технічного мислення;

- формування готовності творчо розв'язувати проблемні ситуації, шукати нестандартні шляхи;

- формування основ трудової культури, умінь планувати, організувати і контролювати свою роботу;

- виховання свідомого, бережливого ставлення до інструментів та обладнання;

- поєднання навчальної діяльності з ігровою.

Організація навчальної діяльності на уроках трудового навчання повинна враховувати і особливі завдання, які визначаються специфічним складом учнів школи слабчочуючих, обмеженості їх мовного розвитку. На всіх етапах уроку треба організувати максимальне мовне спілкування. Вчитель повинен стимулювати учнів до користування мовою при виготовленні тих чи інших виробів.

Зміст «Трудового навчання» визначається за такими змістовими лініями:

- ручні техніки обробки матеріалів;
- технічна творчість;
- декоративно-ужиткове мистецтво та самообслуговування.

Результатом реалізації змістових ліній буде сформована в учнів предметно-перетворювальна компетентність, яка в межах вільних можливостей дасть змогу їм самостійно розв'язувати предметно-практичні та побутові проблеми.

Трудове виховання здійснюється в процесі всієї корекційно-виховної роботи та об'єднується в освітню галузь «Технології». Основними їх формами є предметно-практичне та трудове навчання [2, 186].

Програма будується на основі загальних закономірностей розвитку дітей дошкільного віку і сензитивних періодів в розвитку психічних процесів [4, 272].

За основу взято програму «Трудове навчання» для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (керівник творчого колективу д.пед.наук, професор В.К. Сидоренко), що продиктовано вимогою надання ценової освіти спеціальними закладами дітей з порушеннями слуху (глухих та слабчочуючих).

Паспортний вік не є надійним критерієм визначення реального рівня розвитку: діти одного паспортного віку істотно різняться між собою особливостями розвитку. Тому основним критерієм структурування матеріалу програми виступає психологічний вік. Відповідно до цього у програмі подані вікові періоди розвитку дошкільного дитинства (молодший, середній та старший дошкільний вік) та компетентність дитини відповідно до кожного віку, разом з тим відсутній розподіл за темами і кількістю годин. Така структура дає змогу побачити індивідуальну перспективу розвитку кожної дитини, проаналізувати показники її розвитку наприкінці кожного вікового періоду.

Навчальну програму побудовано згідно з такими положеннями:

- навчальний матеріал диференціюється за видами діяльності (згинання, складання, різання, ліплення тощо) та конструкційними матеріалами (папір, картон, пластилін, природні і штучні матеріали та ін.), які ускладнюються в кожному класі залежно від просторово-предметних характеристик виготовлення виробів (за шаблоном на площині, за шаблоном на площині з елементами творчості, об'ємні, об'ємні з елементами творчості);

- види практичної діяльності диференціюються упродовж навчального року залежно від календарних свят (державних і релігійних), регіональних традицій і звичаїв, які ускладнюються в кожному класі через добір об'єктів праці з урахуванням вікових особливостей учнів.

Окремі елементи загальних тем навчальної програми (організація робочого місця на уроці, безпека життя, користування інструментами та матеріалами, бережливе ставлення до використання матеріалів, самообслуговування та ін.) є наскрізними. Отримані учнями знання, сформовані вміння та навички розвиваються на кожному уроці у школі, у позаурочній діяльності, зокрема на заняттях у групі продовженого дня та вдома.

На основі програми вчитель розробляє календарно-тематичне планування. Вчитель може змінювати кількість запланованих годин. За потреби, вчитель також може переставляти теми.

Програма з предметно-практичного та трудового навчання окрім специфічних завдань з розвитку образотворчої діяльності та естетичного виховання дітей, має за мету спонукати до розширення загального світогляду і збагачення їх словникового запасу та мовленнєвих навичок. Реалізація цих завдань досягається шляхом чергування в певній послідовності трьох основних видів діяльності: ліплення, аплікації та малювання. Ці види діяльності в програмі чергуються між собою в певній послідовності, в якій спочатку діти вивчають об'єкти предметів (ліплення), потім відтворюють ці самі предмети на площині (аплікація) і вже потім їх малюють.

Саме тому в число об'єктів діяльності взяті ті предмети, які оточують учнів: посуд, іграшки, одяг, взуття. Всі ці предмети можуть бути відтворені в ліпленні, аплікації, малюванні.

В кожному виді діяльності можна накреслити різні способи дії. Наприклад, ліпити можна за зразком, за наслідуванням, з натури за уявою. Аплікації також можуть бути виконані різними способами: в одних випадках підбирають готові картинки і розташовують їх певним чином, в інших – ці картинки необхідно вирізати самостійно. В малюванні також є більш доступні способи: малювання з картинки, з натури, за уявленням [1, 102-103].

Для ефективного формування трудового виховання дітей з порушеннями слуху важливо, щоб його зміст був пов'язаний з ігровою діяльністю, як провідною діяльністю дітей дошкільного віку. Тому ігрова діяльність наскрізне проходить через усі вікові періоди розвитку дитини [4, 273].

Зміст програми з трудового виховання повинен рівномірно розподілятися на заняттях і ускладнюватися відповідно до років навчання - від накопичення першого досвіду до цілеспрямованого навчання виконання завдань. Кожне заняття обов'язково має включати корекційну складову [2, 187].

Протягом всіх років навчання, залежно від того, наскільки діти володіють мовою, заняття супроводжуються мовною інструкцією. Вона включає як відпрацьований словник, який часто зустрічається на інших заняттях, так і словник специфічний, що позначає обладнання та інвентар, а також дії з ними. Спеціальна робота з дітьми із запам'ятовування термінів на заняттях не проводиться, мовні інструкції повинні бути короткими, містити лише необхідну інформацію, не заважати моторній щільності занять та їх основним завданням [2, 186].

Програма розрахована на виконання її в повному обсязі за умов перебування дітей в дошкільному закладі не менше чотирьох років, необхідної матеріальної бази та відповідної кваліфікації педагогів.

Однією з найважливіших проблем дошкільної педагогіки є розуміння закономірностей розвитку дитини під час організації виховного процесу. Дошкільний вік є переломним моментом у розвитку дитини й характеризується важливими змінами багатьох функцій організму, він є одним з критичних етапів розвитку, від якого залежить все подальше життя. Саме в дошкільному віці закладаються основи гармонійного розвитку особистості, її трудові вміння. Своєчасне та успішне формування трудових навичок людини, особливо в дошкільний період, має важливе значення для повноцінного розвитку [3, 262-263].

Розглянемо стисло специфіку трудового виховання дітей з порушеннями слуху.

Галузь «Технології» є умовою формування основи мовленнєвої діяльності. Під час роботи діти вчаться запитувати, давати доручення, повідомляти про закінчення роботи, просити допомоги, оцінювати роботу свого товариша і, що досить важливо, все це не вимагає спеціального пояснення, зауваження, а слова і фрази слів відносяться з реальними предметами, діями, все проходить в реальній ситуації: мовленнєвому матеріалу забезпечується неодноразове повторення.

Малюючи або ж моделюючи певні предмети, діти з самого початку включаються в навчальну діяльність, працюють цілеспрямовано, свідомо, з бажанням. Предметно-практична та трудова діяльність у цьому випадку є важливим засобом розвитку дітей із зниженим слухом, умовою активізації їх пізнавальної діяльності та джерелом збагачення знань.

З особливою чіткістю виявляється зв'язок трудового виховання з фізичним, адже в основі трудової діяльності також лежать різноманітні рухи. Удосконалення рухового апарату дитини підвищує працездатність організму, а розвиток фізичних та вольових якостей сприяє практичній та психологічній підготовці дошкільників до високопродуктивної праці в майбутньому.

Під час занять використовуються методи показу, допомоги дорослого, страхування та словесної інструкції.

Показ як метод навчання використовується в роботі з дошкільниками різних вікових груп. В процесі показу дітям дається образ руху в його цілісному виді, без акцентування уваги на окремих елементах. Правильність показу, його точність – одна з важливих умов навчання. Неохайне, неточне демонстрування рухів може викликати невірне відтворення дітьми. Для старших дітей рухи можуть бути запропоновані у вигляді окремих частин з метою навчання елементам техніки. Спостерігаючи за рухами діти повинні гарно їх бачити, а також спостерігати за виконанням рухів іншими дітьми.

У роботі з молодшими дітьми, а також з дошкільниками, які мають порушення рівноваги і просторового орієнтування, важлива *допомога дорослого*. Дорослий виконує деякі рухи разом з дитиною, наприклад, утримує його руки під час ловіння м'яча, переставляє ноги при лазінні по гімнастичній стінці. В старших групах дітям необхідна допомога при виконанні вправ на рівновагу.

Страхування використовується в роботі з дошкільниками всіх вікових груп для виконання координаційно складних вправ, а також для уникнення

можливого травмування під час лазіння по гімнастичній стінці, зістрибування з висоти тощо.

В процесі засвоєння дітьми рухів, які демонструвалися спочатку педагогом, діти починають відтворювати їх за *словесною інструкцією*. В залежності від віку дітей, їх рухового досвіду, стану слуху і мови вихователь використовує різні форми мови. В групах дітей раннього та молодшого дошкільного віку назви предметів, дій, спонукання подаються усно і для кращого сприймання та засвоєння фіксуються письмово (на табличках). Під час засвоєння слів вони подаються усно, до табличок вихователь звертається при подачі нових слів або ж недостатньо засвоєних дітьми. Для глухих дітей нові слова можуть подаватися усно-дактильно, а після їх засвоєння - усно. Інструкції повинні бути короткими, зрозумілими дітям, оскільки необхідність роз'яснення значень слів знижує моторну щільність занять. У випадках нерозуміння дітьми значень слів вихователь використовує показ в поєднанні зі словесною інструкцією, а потім знову подає інструкцію [2, 189-190].

Під час виконання трудових завдань удосконалюються функції аналізаторів: зорового, слухового, рухового. Діти краще орієнтуються в просторі, у них підвищується точність і чіткість рухів та ін. Усе це створює необхідні передумови для кращого сприймання навколишнього середовища [2, 185].

Таким чином, трудове виховання виступає як засіб корекції дітей з порушеннями слуху, що не тільки підвищує їх адаптацію до життєвих умов, розширює їх можливості, але й сприяє виробленню рухів, координації, рівноваги та сприятливо впливає на їх психічний розвиток.

Проведений науковий пошук не вичерпує всіх питань означеної проблеми. Перспективи подальшого дослідження пов'язані з поглибленим вивченням питання трудової діяльності дітей дошкільного віку з комбінованими порушеннями.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED):

1. Болотина Л.Р. Дошкольная педагогика: учеб. пособие для вузов / Л.Р.Болотина, С.П. Баранов, Т.С. Комарова. – М. : Академический Проект; Культура, 2005. – С. 102-103.
Bolotyina, L.R., Baranov, S.P., Komarova, T.S. (2005). Doshkolnaya pedagogyika: Ucheb. posobyie dlya vuzov [Preschool Pedagogy: a textbook for high schools]. М.: Akademicheskij Proekt; Kultura [in Ukrainian].
2. Головчиц Л.А. Дошкольная сурдопедагогика: Воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха : учеб. пособие для студ. высш. уч. завед. / Л.А. Головчиц. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – С. 185-190.
Golovchycz, L.A. (2001). Doshkolnaya surdopedagogyika: Vospytanye y obuchenye doshkolnykov s narushenyamy sluxa: Ucheb. posobyie dlya stud. vussh. uch. zaved. [Preschool Theory: Education and training of preschool children with hearing impairment: a textbook for students of higher institutions uchebnihi]. М.: Gumanyt. yzd. centr VLADOS [in Ukrainian].

3. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка / Т.І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – С. 258-263.

Ponimanska, T.I. (2006). Doshkilna pedagogika. [Preschool education]. K.: Akademvydav [in Ukrainian].

4. Сурдопедagogика : учебник для студ. высш. пед. завед. / Под ред. Е. Г. Речицкой. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – С. 272-275.

Rechyczkoy, E. G. (Eds.). (2004). Surdopedagogyka: uchebnyk dlya stud. vussh. ped. zaved. [Theory: a textbook for students. Executive. ped. head.]. M.: Gumanyt. yzd. centr VLADOS [in Ukrainian].

Shevchenko V.V. Teaching of labor education of preschool children with hearing impairment

Annotation. The article describes the new educational and methodological support labor education of preschool children with hearing impairment - curriculum. The author stresses the tasks and tools of labor education preschoolers, emphasizes the importance of the skills that children with impaired hearing must master during his stay in preschools. The purpose of "labor education" in primary school is the formation and development opportunities within the subject-age transformational competencies of students, which enables them to solve practical subject and everyday tasks.

Program subject-practical and labor training than specific tasks of fine art and aesthetic education of children, aims to encourage the expansion of general outlook and enrich their vocabulary and speech skills. Implementation of these objectives is achieved by alternating in sequence three main activities: modeling, application and drawing. Employment primary school is one of continuous technological education units that logically continues the pre-school education, provides the basis for successful mastery of basic school pupils technologies and professional education. Employment in primary school education is the first step to choosing a future profession.

Keywords: *hearing loss; curriculum; labor education; correctional work.*

Шевченко В.М. Учебно-методическое обеспечение трудового воспитания дошкольников с нарушениями слуха

Аннотация. В статье автор характеризует новое учебно-методическое обеспечение трудового воспитания дошкольников с нарушениями слуха - учебную программу. Автор отмечает задания и средства трудового воспитания дошкольников, акцентирует внимание на важности формирования навыков, которыми дети с нарушениями слуха должны овладеть за время пребывания в дошкольном учреждении. Целью «Трудового обучения» в начальной школе является формирование и развитие в рамках возрастных возможностей предметно-преобразовательной компетентности учащихся, которая дает возможность им самостоятельно решать предметно-практические и бытовые задачи.

Ключевые слова: *нарушение слуха; учебная программа; трудовое воспитание; коррекционная работа.*